

כאמור, אין התורה שוללת מן הרבית כשלעצמה את הצדקתה הטבעית, והיא רק אוסרת אותה מתוך העיקרון היהודי של איחוד העם מבחינה סוציאלית. כנגד זה נחשב הכסף בעיני ההשקפה המודרנית כאובייקט לצריכה, והרבית נחשבת בכלל דמי שכירות, שיש לשלם עבור השימוש העראי בכסף, כעין שמשלמים דמי שכירות עבור בית, בהמה וכיוצא בזה. ובכן, מה בין דמי שכירות המותרים על פי התורה, לבין רבית? נראה שאותה השקפה מתעלמת מכך, שהחפץ המושכר נשאר לעולם קנינו של המשכיר, והשוכר משתמש למעשה בדבר השייך למשכיר, מבליה אותו ומשלם עבור זה, בעוד שהכסף הנמסר לידי הלווה בתורת הלוואה — מיד הוא נעשה קנינו של הלווה, ורק את ערך הכסף הוא חייב למלוה, והלווה מפיק אפוא תועלת מחפץ שהוא קנינו שלו בלבד.

והנה עשתה התורה את ההלוואה ללא רבית למצוה החשובה ביותר ביחס הסוציאלי שבין אדם לחברו, והיא הגנה על הלווה לבל יסבול מיחס של קשיחות מצד המלוה, ואף אסרה על המלוה לביישו. ואולם מאידך חייבה התורה את הלווה לשלם את חובו בזמן הקבוע ובדייקנות, ואסרה עליו להוציא את כסף ההלוואה שלא לצורך או להשקיעו בדרך שילך לאיבוד. 'וכשהמלוה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זו — מוטב שלא ללוותו ממה שילווהו ויצטרך לנגשו אח"כ ויעבור כל פעם משום לא תהיה לו כנושה' (ח"מ צו, ד) (מתוך פירוש רש"ר הירש — משפטים. וע' במובא להלן עה ממהר"ל מפראג).

ע"ע במאמרו של הרב יעקב שטרן בקובץ 'המעין' תמוז תשנ"ג — 'על רבית והיתר עיסקא בימינו'. וכן במאמרו המורחב של הרב נתן דרייפוס, בקובץ תחומין כרך יד, עמ' 207 ואילך.

'... אחר מתן תורה, אין ה'עבודה' ו'גמילות חסדים' של קודם מתן-תורה כלום; הקרבנות יהיו שחויי חוץ ויתחייב עליהם כרת. וכן גמילות חסדים — שקודם מתן תורה הנה להלות ברבית גם כן טובה היא, וכמו שכתב הט"ז (ביו"ד קס סק"א, ע"ש), ו'גמילות חסדים' היא — קודם מתן תורה. ועבשיו ענשו שלא יעמוד בתחיית המתים. וכללו של דבר: כי אין שום מעשה עתה הגון אם לא הכתוב בתורה, וישקוד על דלתותיה תמיד...' (רוח חיים — אבות א.ב.).

'... ענין איסור רבית, הלא פשוט שרק חסד הוא, (=נובע מצד מעלת מידת החסד, ע"ש) ואצלנו הוטבע בינינו מדת החסד בזה עד שנחשב אצלנו כמו דין גמור וחמור...'.
(מתוך 'דעת חכמה ומוסר' ח"ג צט)

דף עג

'המוליך פירות ממקום למקום. מצאו חבירו ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך פירות שיש לי באותו מקום — אם יש לו פירות באותו מקום מותר, ואם לאו אסור' — בספר גדולי תרומה (ח"ד לט) הסתפק האם מועילה יציאת השער באותו מקום גם ללא שיהיו לו פירות, כדין המלוה סאה בסאה. וע' יד דוד.

ואמנם כאן חמור יותר, שהרי התנה לתת סאה במקום פלוני ששוה יותר מסאה שבמקום זה [ומ"מ אינה רבית קצוצה

אלא אבן רבית כמוש"כ רש"י. והטעם הוא משום שאפשר שיוזלו הפירות. עפ"י מחנה אפרים; אבנ"ז יו"ד סוס"י רז] — לכך אפשר שלא התיירו אלא בשיש לו עתה סאה זו, שהרי הוא כמוכר עכשיו אותה הסאה. וע"ע בספר ברית יהודה (כג, הערה לו) במה שהעיר על הגדו"ת.

'פרידסא — רב אסר' — אף על פי שאמרו לעיל (סד. לפי האיכא דאמרי) שמותר לתת מעות עתה לקנות הדלועים לכשיגדלו אח"כ, מפני שכבר עתה הם קיימים ומעצמם הם גדלים, והרי זה גידון כפוסק על הפירות ויש לו מאותם פירות בידו — אפשר להעמיד שכאן עדיין לא יצאו הפירות כלל, ולכן אסר רב (תוס' שם).
ואולם רש"י ועוד פוסקים כתבו שגם כאן מדובר שיצא הפרי, אלא לכך אסור, לפי שאין דרך למכור פירות פרדס באופן זה, הלכך נראה כרבית (מגיד משנה — מובא ברמ"א יו"ד קעג, ובהגהות הגר"א לעיל (סד).

'הפוכו בבי דרי כי היכי דקני לכו גופא דארעא' — נראה שהכוונה היא להצריך לפרש כן מתחילה בעת השכירות שמלבד השמירה יסייעו בדישה — שאם לא כן מה יועיל להתנות אח"כ שיעזור בדישה, הלא נמצאו מתנים להאריך את זמן התשלומין, ואסור משום רבית (עפ"י אילת השחר, ע"ש. ולכאורה נראה מסתימת הראשונים והפוסקים שאף אם ממשיכים לסייע ללא התנאה מראש, מותר).

(ע"ב) 'אי הוה ידענא דהוה ממושכן ליה למר, לא הוה זביננא ליה' — רבא היה סבור שרב מרי חפץ לקנותה, והרי זה דומה ל'עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו — נקרא רשע'. ובאמת רב מרי לא רצה לקנותה, אלא שתהא אצלו כמשכון בלבד לאכול פירותיה (עפ"י הריטב"א. וע"ע תוס' ב"ב כא: ד"ה מרחיקין).

'לא שקילנא מינך אגר ביתא עד דמסלקנא לך בזווי' — רש"י פרש שאין כאן חשש רבית בכך שרב מרי בר רחל דר שם בחנם — מפני שהגוי הוא שחייב לשלם לרב מרי, ורבא פטור מכל שעבוד וחוב. ומשמע מזה, הא אילו רבא היה מתחייב לשלם לרב מרי במקום הגוי — היה אסור משום רבית, כאילו רבא נהיה עתה הלווה ורב מרי — המלווה לו.
ואולם הרבה ראשונים (רמב"ן ראב"ד רשב"א בעל העיטור מרדכי ועוד) כתבו שגם אם מוטל על רבא לפדות את המשכון מרב מרי ע"י תשלום החוב — אין כאן חשש רבית, לפי שבא מכחו של הנכרי והרי בדיניהם היא כמכורה עד הפרעון וכשפודה אותה — הרי זו כקניה חדשה. (בית יוסף יו"ד קעב). וכן נקטו הפוסקים האחרונים (ט"ז וש"ך שם סעיף ה. ובמרדכי משמע שאף רש"י סובר כן — ב"י. וע' יד דוד).

'ושפכי ליה טפי כופיתא... אחולי הוא דקא מחלי גבך' — כתב הרא"ש (וכן פסקו הטור והרמ"א קסד): אף על פי שהוסיפו לו בשעת פרעון — מותר הדבר לפי שהוא דרך מקח וממכר. [וכתב בשו"ע הגר"ז, לא הותר אלא מתנה מועטת]. אבל בהלוואה — אסור ללווה להוסיף מדעתו בשעת פרעון גם אם אינו מפרש שנותן לו כרבית. (וכן פסק השו"ע שם).
ואולם יש ראשונים (ערמב"ן ורשב"א) שפרשו שהוסיפו לו לאחר פרעון, וכיון שכבר נסתלק מהם — רבית מאוחרת היא, ומותרת כשלא אמר 'בשכר מעותיך'. לפירוש זה אפשר שאף במקח וממכר אין התר בשעת פרעון (ע' יד דוד; שו"ת שבט הלוי ח"ב סה).

'מוהרקייהו דהני בטפסא דמלכא מנת, ומלכא אמר מאן דלא יהיב כרגא לשתעביד למאן דיהיב כרגא' — הריטב"א פרש שבתשלום המס עבורם קנו אותם מאת המלך, והמלך יכול למכרם על פי דין תורה, שכן זכה בהם בכיבוש הארץ, וגוי קונה ישראל במלחמה. ומוכר זכותו לדבי פפא. ואף בזמן הזה שאין עבד עברי נוהג לכל דיניו, כתב הריטב"א: יש קנין עבד עברי לענין זה שגופו קנוי וצריך גט שחרור, אם כי אסור הוא בשפחה כנענית וכדומה. (והולך בשיטתו זו בכמה מקומות. וכ"כ הרשב"א ביבמות מו. ויש חולקים — ע' במצוין בקדושין כח).

במה שכתב הריטב"א שקנאם המלך בכיבוש מלחמה — העיר בספר אילת השחר, אף כי המלך לא עשה מלחמה עם הישראלים שבאותו מקום, אלא עם המלך הקודם, צריך לומר שקנה כל מה שבתוך אותה ארץ, ולא רק מה שהיה שייך לזה שכבשו. 'הטעם צריך עיון'. ע' דבר אברהם ח"א סי' א, ו; וסי' י.

'ראית שאינו נוהג כשורה, מנין שאתה רשאי להשתעבד בו, תלמוד לומר לעולם בהם תעבדו, ובאחיכם'... — אסמכתא בעלמא היא. קנס חכמים כדי לייסרן (תוס' סוטה ג: ד"ה כתוב).

— הגם שהאיסור לרדות בפרך נאמר רק בעבד עברי ולא בבן חורין, כמו שמיעטו זאת בספרי — הכי קאמר: מכך שעבד עברי אסור בעבודת פרך, שמע מינה שאינו נמכר לכך מתחילה. ואפילו הכי אם אינו נוהג כשורה — מותר, ועל כרחק אין הטעם משום שהוא עבד, אלא מפני שאינו נוהג כשורה, אם כן הוא הדין לבן חורין גמור.

על כל פנים מבואר בסוגיא שאסור לרדות בפרך אף בבן חורין בחנם, והלא ודאי אין זה טוב יותר מהשתמשות בממונו שלא מדעתו, שאסורה. אלא שאם השכיר את עצמו לשמש, או מותר אפילו בפרך, כי לא נאסרה עבודת פרך אלא בעבד כאמור. [אם משום שיכול הפועל לחזור בו בחצי היום, שלא כעבד. אם משום שמתחילה השכיר עצמו מדעתו לעבודה קשה זו. ע' ר"ש וראב"ד — תו"כ שם; מגן אברהם או"ח קסט, א]. (עפ"י הגהות חתם סופר או"ח קסט).

[ויוז לשון רבנו יונה (בשערי תשובה ג, ס): זבאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך — לא ישתעבד אדם בחבריו. ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה אלא לרצונם ותועלתם. ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם. אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפוץ'.]

משמע שלא זה נאמר גם בבן חורין. אך י"ל שבאופן שכופהו — ואף בכפיה מחמת אי נעימות לסרב וכדומה, כדברי רבנו יונה — לא נתמעט בן חורין ואסור מדאוריתא. ורק בשכיר שמדעתו הוא, ולכך נשכר מתחילה, מותר להעבידו בפרך, כנ"ל.

וע"ע: סמ"ע שטס סק"ח; דעת זקנים מבעה"ת — משפטים, עה"פ 'לא תצא כצאת העבדים'; שו"ת מהר"י ברונא רמג; שו"ת חו"י קו; ספר המצוות — מהר"ם שיק שמב, שמה; שו"ת שבט הלוי ח"ה, קונטרס המצוות נו, נה; שם ח"ד ריה, ד].

דף עד

'הני בי תלתא דיהבי זוזי לחד למזבן להו מידי, וזבן לחד מינייהו — זבן לכולהו' — הגם שקנה רק במקצת המעות, וגם כוונתו היתה לקנות רק לאחד מהם — המקח שייך לכולם וחולקים אותו לפי מעותיהם (עפ"י רמב"ם — מכירה ז, יד). ואפילו אמר במפורש [לפני עדים, אבל לא אמר למוכר.